

שלבי התפתחות קבוצה בכיתה

מדריך לצוותים חינוכיים

פתיחת שנת הלימודים היא הזדמנות לביסוס התשתית עליה נשענים התהליכים החברתיים, הלימודיים והאקלימיים בכיתה. כבר בימים הראשונים של שנת הלימודים מתפתח תהליך קבוצתי המשפיע על תחושת השייכות, על היחסים בין התלמידים ועל היכולת שלהם ללמוד יחד ולשתף פעולה.

כחלק מתהליך הצמיחה הטבעי של הכיתה, לאחר רגעי ההיכרות הראשונים, הקבוצה עוברת שלב של נפרדות ושונות. זהו שלב שבו התלמידים בודקים גבולות, מבטאים עמדות מנוגדות ומבררים את מקומם הייחודי בתוך הכיתה. שלב זה, על אף האתגרים והמחלוקות שהוא מציף, הוא תנאי הכרחי לצמיחה ולבניית אמון אמיתי.

מתוך ההתמודדות הזו התהליך ממשיך ומבשיל אל שלב של קרבה ושותפות - מצב בו מתקיים מרחב בטוח המאפשר לתלמידים להסיר הגנות, לגלות אמפתיה ולחוות תחושת שייכות עמוקה. התהליך נחתם בשלב הפרידה והסיכום המאפשר לתלמידים לעבד את הדרך שעברו יחד, להוקיר תודה ולצאת עם צידה רגשית בעלת ערך להמשך הדרך.

שלבי ההתפתחות אינם רצף קשיח. כיתות עשויות לנוע בין השלבים, לעסוק במספר שאלות במקביל או לחזור לשאלות קודמות בעקבות אירועים משמעותיים. מבט קשוב של המחנכת מאפשר לזהות את הצורך המרכזי של הקבוצה בכל רגע נתון, ולהציע לה את המענה המדויק עבודה.

גם כאשר המחנכת והתלמידים ממשיכים יחד לשנה נוספת או יותר, הקבוצה עשויה לשוב ולעסוק בשאלות של שייכות, זהות, אמון ושיתוף פעולה. מומלץ לבחור את הפעילויות בהתאם לצורכי הקבוצה ולא רק בהתאם למספר השנים שחלפו.

*המדריך נשען על מאמרו של תמיר אשמן שלבים בהתפתחות קבוצה קצובה בזמן (2010)

שלב א': העמקת ההיכרות והתלכדות כקבוצה

מה מאפיין את השלב?

גילוי המשותף ובניית תחושת ה"אנחנו".

השאלה המרכזית: מי אנחנו?

התלמידים עסוקים בשאלות:
האם יש לי מקום בכיתה?
עם מי אוכל להתחבר?
האם המחנכת תראה אותי ותשמור עליי?
האם יקבלו אותי ויאהבו אותי?

מטרות חינוכיות

יצירת תחושת ביטחון ונראות לכל תלמיד, חיזוק ההיכרות והחיבור **דרך גילוי המשותף** ובניית נורמות בסיסיות של כבוד והשתתפות.

המפגש הראשוני מציף חוסר ודאות טבעי וחשש מפני הלא נודע. כדי לייצר עוגן ולמנוע תחושת בדידות, התלמידים זקוקים למסגרת ברורה של סדר יום, חוקים וגבולות המעניקים להם תחושה של קרקע יציבה, והם נשענים באופן מלא על ההובלה המארגנת של המחנכת. בשלב זה הכיתה מתגבשת דרך מציאת המשותף – חיפוש אינטנסיבי אחר נקודות דמיון ותחושת "אנחנו" ראשונית תוך הצנעת ההבדלים האישיים. חיוני לייצר הזדמנויות למפגשים מוגנים המעניקים נראות והשתתפות לכולם (תוך שימת לב למתקשים להשתלב), אך יש להימנע מפעילויות הדורשות שיתוף רגשי עמוק מדי בשלב כה מוקדם, דבר שעלול להרתיע את התלמידים ולייצר רתיעה והסתגרות.

פעילויות שמתאימות לשלב העמקת ההיכרות והתלכדות כקבוצה

הקשרים שבינינו

התלמידים עומדים במעגל. המחנכת מחזיקה גליל צמר, משתפת במאפיין אישי וזורקת לתלמיד שהמאפיין משותף גם לו. כל תלמיד ממשיך עד שנוצרת רשת המחברת את כלל חברי הכיתה.

שאלות לשיח:

- מה גילינו על עצמנו ועל חברינו?
- כיצד החיבורים יכולים לחזק את הכיתה?

תפוס את המקום

התלמידים יושבים במעגל כיסאות כאשר כיסא אחד חסר. התלמיד במרכז מכריז על מאפיין אישי וכל מי שהמאפיין מתאים לו מחליף מקום. בהמשך מוסיפים הנחיה לנסות להגיד מאפיינים שמשותפים למספר הגדול ביותר של התלמידים.

שאלות לשיח:

- איזה מאפיין גרם להכי הרבה ילדים לקום מהכיסא?
- מה יכולנו להגיד שהיה משותף לכולנו?

כרטיס ביקור קבוצתי

התלמידים מתחלקים לקבוצות קטנות ומוצאים כמה שיותר דברים המשותפים לכל חברי הקבוצה וכותבים אותם על פתק. המחנכת מקריאה את הפתקים ועל הכיתה לנחש באיזה קבוצה מדובר. ניתן לפרוס את הפעילות למשך כמה שיעורים שפותרים את השיעור בהקראה של אחד הפתקים.

שאלות לשיח:

- מה הדבר הכי מפתיע שגיליתם על חברי הקבוצה שלכם?
- מה למדנו מכך שגם בקבוצה אקראית יש דברים משותפים?

סערת קבוצות ללא מילים

המחנכת מכריזה על קטגוריה והתלמידים עומדים בהתאם בלי לדבר. לדוגמה - לעמוד לפי תאריך לידה/מיקום במשפחה/מספר בית/מידת נעליים. ניתן להוסיף גם אלמנט של זמן - הכיתה צריכה להסתדר לפני שייגמר הזמן. בשלב זה כדאי שהכיתה תתחרה בשעון ולא קבוצה נגד קבוצה.

שאלות לשיח:

- מה עזר לכם למצוא את המקום שלכם בקבוצה שלכם בלי לדבר?
- מה למדנו מכך שכל אחד ואחת מצאו את המקום המדויק שלהם?

שלב ב': נפרדות, שונות וביטוי אישי

מה מאפיין את השלב?

עם היווצרות הביטחון הראשוני, התלמידים מתחילים לבטא את ייחודיותם. בשלב זה עשויות לעלות דעות שונות, בדיקת גבולות, מחלוקות ותחרות חברתית.

השאלה המרכזית: מי אני בתוך הקבוצה?

התלמידים עסוקים בשאלות:
האם יקבלו אותי גם כשאני שונה?
איך נסתדר כשיש בינינו מחלוקות?
מה המקום הייחודי שלי בקבוצה?

מטרות חינוכיות

ביטוי ופיתוח הזהות האישית והייחודית, חיזוק תחושת הערך והמסוגלות של כל תלמיד וקידום הכבוד לשונות ולדעות אחרות בקבוצה.

לאחר שנוסד הבסיס הראשוני של השייכות, המוקד הכיתתי עובר מטבעו ממציאת המשותף אל הבלטת הייחודיות והשוני של כל תלמיד. בשלב זה הופעת חילוקי דעות, ויכוחים או בדיקת גבולות אינם מעידים על בעיה משמעתית או חוסר כבוד - אלו סימנים טבעיים לכך שהתלמידים מרגישים מספיק בטוחים כדי לבטא את עצמם. הדגש המרכזי כעת אינו מניעת הוויכוחים, אלא יצירת עוגן יציב השומר על מרחב מכבד, מציב גבולות ברורים ומנווט את הקונפליקטים ללמידה מצמיחה על דרכי תקשורת ופתרון בעיות.

פעילויות לשלב הביטוי האישי

מכירה פומבית של חוזקות

כל תלמיד מקבל 100 שקלים דמיוניים.
המחנכת מציגה חוזקה, לדוגמה: כנות.
התלמידים מתחרים ומציעים מחירים, ומי שהציע
את הסכום הגבוה ביותר "קונה" את החוזקה
ומחסיר אותו מהתקציב שלו.
חשוב להכין יותר חוזקות ממספר התלמידים,
כדי שכולם יצאו עם חוזקה ביד.

שאלות לשיח:

- אילו חוזקות זיהינו בעצמנו ובאחרים?
- כיצד השילוב בין החוזקות השונות תורם

לכיתה?

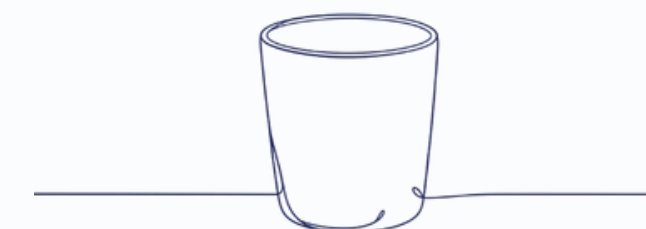
בוחרים צד

מסמנים קו במרכז הכיתה. המחנכת מקריאה
היגדים, והתלמידים בוחרים צד לפי עמדתם.
דוגמאות: פיצה או המבורגר? למידה בקבוצה או
לבד? חבר טוב הוא מי שדומה לי או מי ששונה
ממני?

שאלות לשיח:

- מה גילינו על המגוון והשונות בכיתה?
- איך הרגשתם כשחברים עמדו בצד השני?
- כיצד ניתן לכבד דעות שונות גם כשלא

מסכימים?

תעודת הזהות של החפץ

כל תלמיד בוחר חפץ המייצג אותו ומציג
באמצעותו תחביב, זיכרון, חלום או ערך שחשוב
לו. לאחר ההצגה, שאר התלמידים יכולים
לשאול אותו שאלות.

שאלות לשיח:

- מה למדנו על חברינו?
- כיצד הרגשנו כששיתפנו במשהו אישי?

שלב ג': קרבה ושיתוף פעולה

מה מאפיין את השלב?

עם הבנת השונות והעמקת האמון, מתעורר בכיתה רצון טבעי לקרבה ולהקשבה. בשלב זה פוחתת התחרות החברתית ומתבססים יחסי חברות, עזרה הדדית ואכפתיות.

השאלה המרכזית: איך נהיה קרובים יותר?

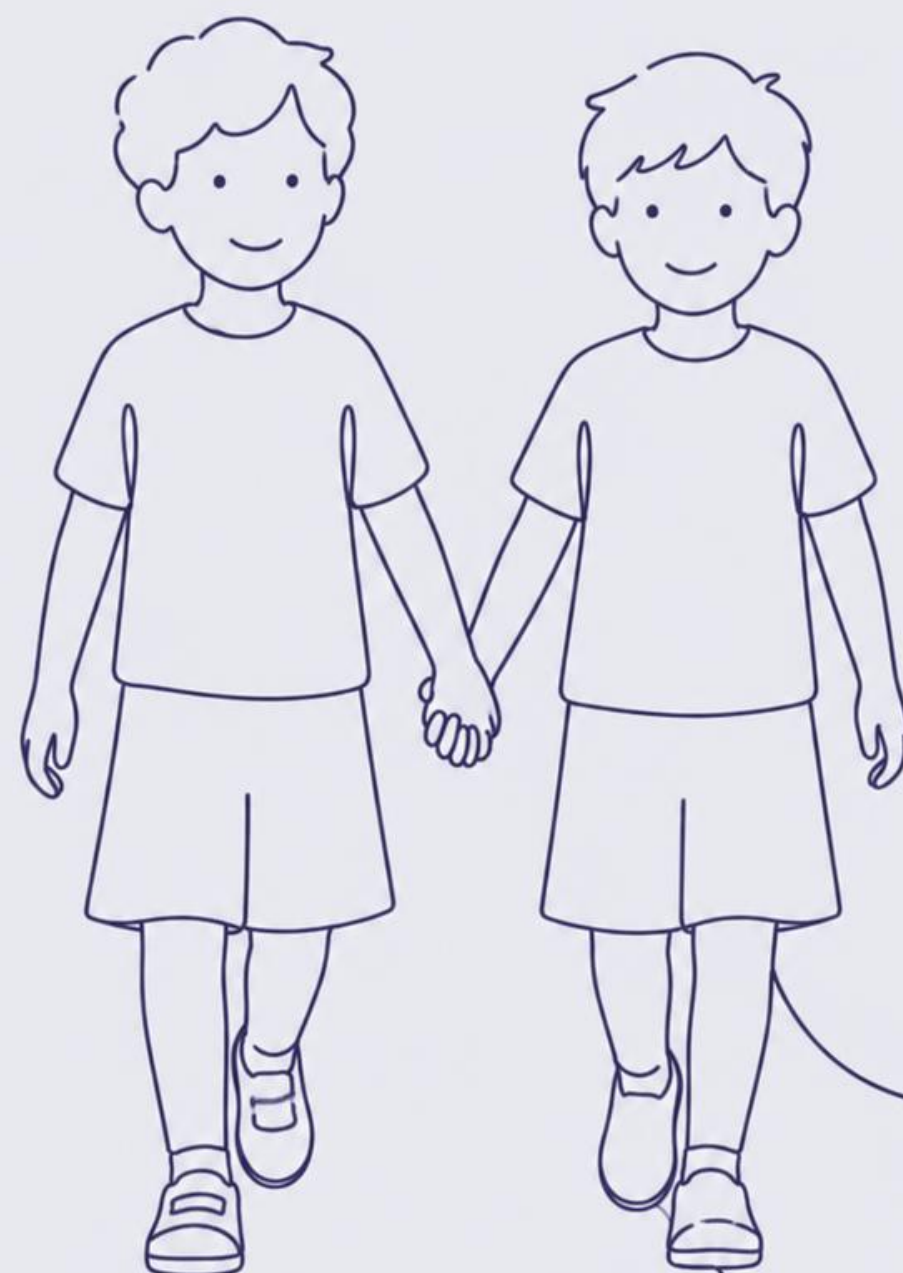
התלמידים עסוקים בשאלות:
כיצד פועלים יחד?
האם אפשר לסמוך זה על זה?
איך כל אחד תורם לקבוצה?

מטרות חינוכיות

חיזוק האמון והקרבה בין חברי הקבוצה, פיתוח יכולת לשיתוף אישי ולהקשבה אמפתית וטיפול אכפתיות וקשרים משמעותיים.

העמקת הקשרים בין חברי הקבוצה מעידה על תחושת אמון וביטחון שנבנתה לאורך התהליך. בשלב זה מתאפשרים שיתוף אישי, הקשבה ואכפתיות הדדית, לצד גמישות חברתית ופתיחות לדעות אחרות. חשוב לזכור כי תלמידים שונים יבחרו בדרכים שונות לבטא קרבה ולשתף מעולמם האישי. הדגש המרכזי כעת הוא טיפוח אקלים בטוח ומאפשר, המעודד אמון, אמפתיה וקשרים משמעותיים בין חברי הקבוצה.

פעילויות לשלב הקרבה

מוביל ומובל

התלמידים מתחלקים לזוגות. תלמיד אחד עוצם עיניים ובן זוגו מוביל אותו במסלול מוגדר. לאחר מכן מתחלפים בתפקידים.

שאלות לדיון:

- כיצד הרגשנו בתפקיד המוביל ובתפקיד המובל?
- מה עוזר לבנות אמון בין אנשים?

החבר הסודי

כל תלמיד מקבל שם של חבר לכיתה ובמשך שבוע שם לב אליו, עוזר לו ומפרגן לו. בסיום מנסים לנחש מי היה "החבר הסודי".

שאלות לדיון:

- כיצד הרגשנו כאשר מישהו שם לב אלינו ודאג לנו?
- כיצד מעשי אכפתיות קטנים יכולים לחזק קשרים בכיתה?

כדור השאלות

לוקחים כדור בד עם חריצים שאליהם מוכנסים פתקים עם שאלות העמקה, כגון: "מה משמח אותך?" או "מה חשוב לך בחברות?". התלמידים זורקים את הכדור זה לזה. התלמיד שתופס את הכדור שולף פתק אחד ועונה על השאלה.

שאלות לדיון:

- מה הפתיע אותנו לגלות על חברי הכיתה?
- כיצד שיתוף והקשבה משפיעים על הקשרים בינינו?

משהו שלא יודעים עליו

כל תלמיד משתף פרט, חוויה, תחביב, חלום או תכונה שאינם מוכרים לרוב חברי הכיתה (בזוגות, בקבוצות קטנות או במליאה).

שאלות לדיון:

- מה גילינו על חברינו שלא ידענו קודם?
- כיצד שיתוף אישי משפיע על הקשרים בינינו?

שלב ד': סיכום, רפלקציה ופרידה

מה מאפיין את השלב?

הקבוצה מתבוננת בדרך שעברה ומעבדת את חוויית הפרידה.

השאלה המרכזית:

מה ניקח איתנו הלאה?

התלמידים עסוקים בשאלות:

מה עברנו יחד?

מה למדתי על עצמי?

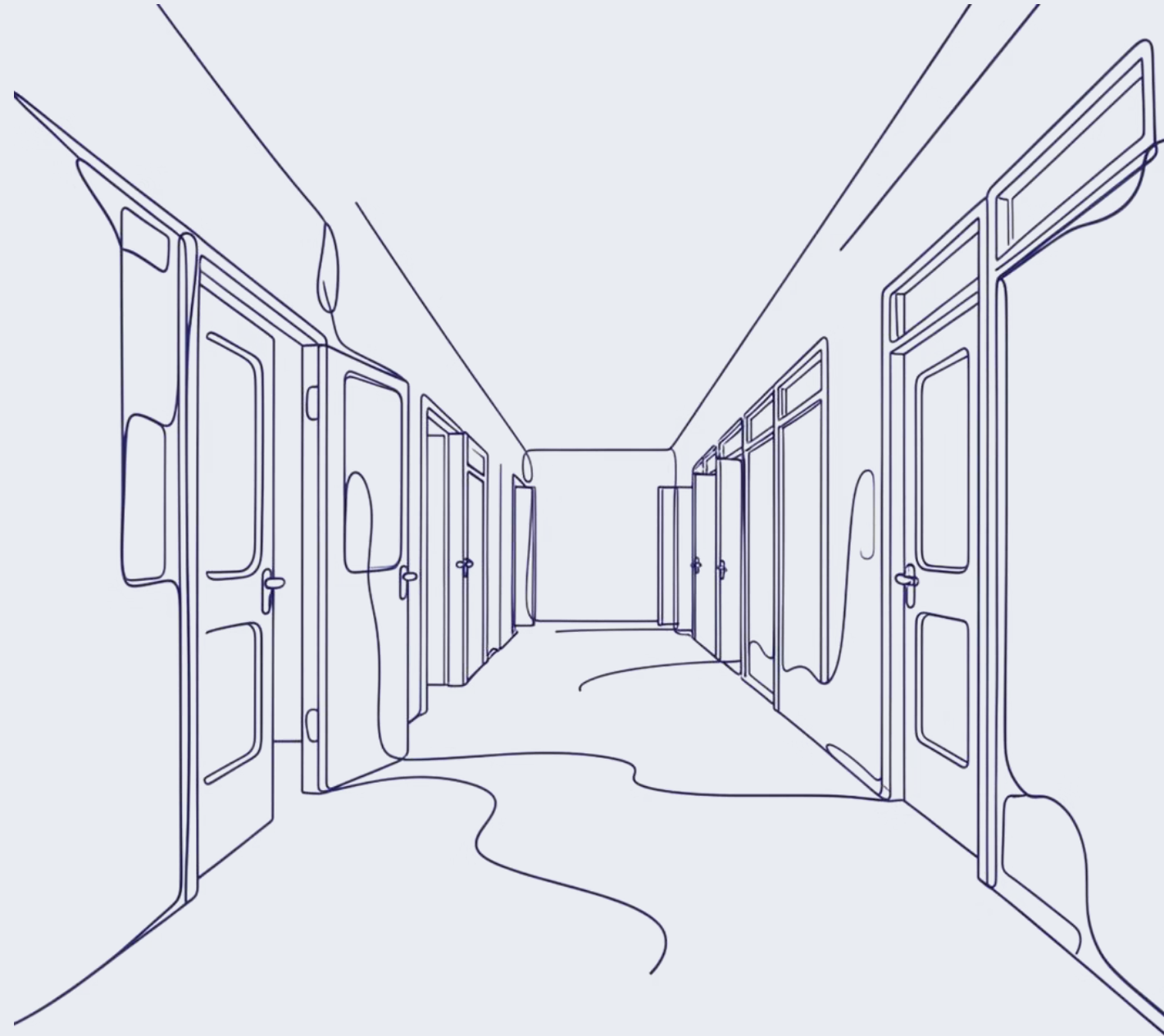
מה הייתי רוצה שישאר איתי בהמשך?

מטרות חינוכיות

עיבוד חוויות השנה ורגשות הפרידה, הכרה בצמיחה האישית והקבוצתית והיערכות להמשך הדרך.

רגשות מעורבים לקראת סיום הם חלק טבעי מהתהליך הכיתתי. לצד תחושות של סיפוק והתרגשות לקראת ההמשך, עשויים לעלות גם עצב, חשש או קושי. רגשות אלו עשויים להתבטא בדרכים שונות, כגון חוסר שקט, הימנעות, ציניות או רגישות מוגברת, ולכן חיוני להתחיל לעבד את הפרידה שבועות מראש באמצעות תיווך מוקדם שמסייע לתלמידים לתמלל את תחושותיהם. המטרה החינוכית בשלב זה היא לתת מקום למגוון הרגשות, ובמיוחד עבור תלמידים המתקשים במעברים, לבנות עוגנים של ודאות דרך תיווך לוח הזמנים, שמירה על השגרה ומתן תפקיד מוגדר בסגירת השנה. סיום משמעותי יעזור לתלמידים לזהות את הצמיחה שחוו ויכלול הכנה לקראת הדמות החינוכית הבאה כדי לייצר עבורם רצף של ביטחון.

פעילויות לשלב הסיכום והפרידה

מעגל הוקרה

התלמידים יושבים במעגל ומעבירים חפץ סמלי. כל תלמיד משתף בדבר תודה או הערכה כלפי אחד מחברי הכיתה.

שאלות לדיון:

- כיצד הרגשנו לקבל הערכה?
- מה ניקח מהקשרים שנוצרו?

אלבום קשר

תלמידי הכיתה מכינים יחד אלבום חגיגי שמספר למחנכת החדשה מי הם.

שאלות לשילוב באלבום:

- מה הכי מאפיין אותנו ככיתה?
- מה הכי חשוב שהמורה החדשה תדע עלינו?
- אילו אירועים ורגעים מיוחדים עברנו השנה יחד?

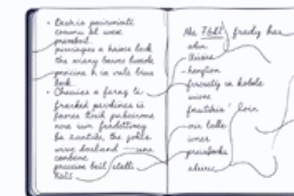

יוצאים לדרך

מניחים בכיתה "תרמיל מסע" ו"סל שחרור". כל תלמיד כותב שני פתקים: כוח או חוויה טובה שהוא אורז איתו קדימה (לתרמיל), וקושי או פחד שהוא בוחר לשחרר מאחור (מקמט לסל).

שאלות לשיח:

- מה לקחנו איתנו שיכול לעזור לנו בהמשך הדרך?
- מדוע בחרנו ב"כוח" הזה כדי לקחת אותו הלאה?

אלבום צידה לדרך

כל תלמיד מקבל דף או מחברת אישית. חברי הכיתה כותבים זה לזה מחמאות, זיכרונות ואיחולים להמשך הדרך.

שאלות לשיח:

- אילו מסרים ריגשו אותנו במיוחד?
- מה נרצה לקחת איתנו?

הערכה פותחה במחלקה לחינוך לחיים בחברה שבאגף בכיר לחינוך יסודי

פיתוח וכתיבה: אורית צאירי ושלומציון שטרנברג

**צוות היגוי: אורטל ליבנה, איבי זך יצחקי, אבישג צור, מרי גרבי ובתאל
גואטה ממן**

